

В

В

УДК 811.161.1'243'38:378.147-054.62

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМЦІВ НАУКОВОГО СТИЛЮ МОВЛЕННЯ НА ПІДГОТОВЧИХ ФАКУЛЬТЕТАХ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

Варава С.В. (Харків)

У статті розглядається питання щодо викладання наукового стилю мовлення іноземцям підготовчих факультетів ВНЗ. Коротко аналізуються основні досягнення, накопичені в цій галузі за роки розвитку методики викладання російської мови як іноземної, а також розглянуто деякі проблеми, що виникають на сучасному етапі навчання іноземців.

Ключові слова: іноземні студенти, початковий етап навчання, науковий стиль мовлення, профіль навчання, міжпредметна координація.

Варава С.В. Обучение иностранных студентов научному стилю речи на подготовительных факультетах: исторический экскурс и современные проблемы. В статье рассматривается вопрос о преподавании научного стиля речи иностранцам подготовительных факультетов вузов. Кратко анализируются основные достижения, накопленные в этой области за годы развития методики РКИ, а также освещаются проблемы, возникающие на современном этапе обучения иностранцев.

Ключевые слова: иностранные студенты, начальный этап обучения, научный стиль речи, профиль обучения, межпредметная координация.

Varava S.V. Teaching Foreign Students a Scientific Style of Speech at the Preparatory Departments: a Brief Historical Review and Present Problems.

The article deals with teaching foreigners the scientific style of speech at the preparatory departments. The brief review of the main achievements reached in the area under research over the years of Russian language teaching methods progress is given. The problems that arise at the present stage of foreigners' training are described in the article.

Key words: foreign students, initial stage of training, scientific style of speech, teaching profile, interdisciplinary coordination.

Питання щодо викладання наукового стилю мовлення іноземним студентам в умовах підготовчих факультетів ВНЗ на цей час залишаються дискусійними.

Проблемі необхідності врахування напрямку навчання під час навчання іноземців на підготовчих факультетах (відділеннях) ВНЗ приділялася велика увага протягом всієї історії викладання російської мови як іноземної. Отже, зараз необхідність навчання іноземців спілкування в навчально-професійної або навчально-науковій сферах (деякі методисти дискутують з приводу цих термінів) вже на ранньому етапі (починаючи з 4 тижня навчання на підготовчих факультетах) не повинна викликати сумнівів і заперечень. Учені та методисти детально розробили й описали багато проблем, створили фундаментальні праці, присвячені особливостям наукової мови та навчання наукового стилю мовлення іноземних студентів, які, безперечно, дуже актуальні і зараз, а також є базою та фундаментом для подальших досліджень у цій галузі. У той самий час сучасна практика викладання висуває нові проблеми, що підтверджують дискусії, які незмінно виникають на сучасних науково-методичних і науково-практичних конференціях.

Аналіз методичної літератури, присвяченої викладанню наукового стилю на підготовчих факультетах ВНЗ, демонструє, що ці питання перебували в центрі уваги вчених і методистів починаючи з 50-х років ХХ століття і в подальшому, в період активного розвитку і становлення методики викладання російської мови як іноземної. Результати досліджень 50-60-х років зафіксовані, головним чином, у серії збірників методичних статей "В помощь преподавателям русского языка как иностранного" і "Русский язык для студентов-иностранцев", що виходили в той час і відбивали найбільш актуальні питання методики.

У статтях, що були надруковані в цих збірках, можна знайти практично всі важливі, фундаментальні ідеї, що є базою викладання наукового стилю іноземцям сьогодні. Цікаво, що саме в цих статтях зафіксовано динаміку розвитку основних ідей і положень.

Пізніше, вже в 70-80-х роках відбулася дискусія, що заслуговує на окрему увагу. У ці роки вчені та методисти активно обговорювали проблеми навчання наукового мовлення іноземців, в результаті чого було отримано відповіді на важливі методичні питання, у тому числі: коли починати спеціалізацію; чи корисна рання спеціалізація; чи можливе вивчення мови лише на матеріалі спеціальності та чи є це доцільним; що є найбільш важливим під час вивчення російської мови в нефілологічній аудиторії – лексичний склад наукових текстів чи граматичне наповнення, питання щодо ролі термінологічної лексики та деякі інші [13: 3]. Як зазначала О.Д. Митрофанова, суперечки методистів щодо характеру текстів – загальнонаукових, науково-популярних або вузькоспеціальних, – які мали бути базою навчання студентів-нефілологів, було завершено вельми однозначним рішенням на користь загальнонаукових і так званих профільних текстів, тем міжпредметного характеру [13:3].

У подальшому, у 80-ті роки, в монографіях провідних вчених-методистів [3–6; 11; 13 та деякі ін.], присвячених викладанню наукового стилю мовлення й мови спеціальності, головним чином, аналізувалися проблеми навчання іноземних студентів технічного та природничо-наукового профілів на поглибленому етапі навчання (крім монографії [14]).

Дуже важливі проблеми розробляли в той час науковці й методисти з Санкт-Петербурга (Т.І. Капітонова, Г.І. Кутузова, Г. А. Плоткіна, Л.Г. Рогова, В.В. Стародуб та ін.), які детально висвітлили поняття єдиного мовленнєвого режиму стосовно роботи з іноземцями на початковому етапі навчання, а також сформулювали й надрукували “Методичні рекомендації” щодо впровадження єдиного мовленнєвого режиму на підготовчому факультеті для іноземних студентів [9], де було запропоновано конкретні організаційні питання, що необхідно було вирішувати з метою створення єдиного мовленнєвого режиму, у тому числі:

- складання планів міжкафедрального співробітництва;
- тісний взаємозв'язок у роботі кафедр російської мови та

загальноосвітніх дисциплін з метою координації навчальних матеріалів з загальноосвітніх дисциплін та програмних вимог з російської мови;

- створення спільних авторських колективів із викладачів загальноосвітніх дисциплін і російської мови з метою підготовки навчальних матеріалів із загальноосвітніх дисциплін;
- організація взаємовідвідування викладачами навчальних занять з метою визначення викладачами загальноосвітніх дисциплін рівня володіння студентами російською мовою й вивчення досвіду впровадження єдиного мовленнєвого режиму;
- систематичне проведення міжкафедральних семінарів з узагальнення досвіду впровадження єдиного мовленнєвого режиму та перевірки ефективності його впровадження та деякі ін [7: 131-132].

Пізніше, у наступних “Методичних рекомендаціях” [10] було висвітлено ще декілька питань, які не було проаналізовано в “Рекомендаціях” [9]:

- завдання та особливості етапу довузівської підготовки студентів;
- завдання навчання наукового стилю мовлення на заняттях з російської мови;
- організаційні питання міжпредметної координації;
- способи навчання наукової лексики і термінології та деякі інші [7:131-132].

Таким чином, ми бачимо, що в 50-80-ті роки багато писали й говорили про навчання наукового стилю мовлення саме на початковому етапі. Наукову й технічну мову було детально досліджено й описано в наукових і методичних працях, а також розроблено детальні рекомендації з навчання іноземних студентів. Вже створено та продовжує створюватися сьогодні в різних ВНЗ велика кількість навчальних посібників з метою навчання зазначених категорій студентів (інженерно-технічний, природничо-науковий, медико-біологічний профілі) як на початковому, так і на поглибленому етапах. Безперечно, характерні особливості наукового стилю, виділені в цих роботах, необхідно враховувати і на початковому, і на поглибленому етапах під час роботи з іноземцями. У той же час аналіз літератури показує, що в останні роки не виходили значущі роботи, присвячені навчанню наукового стилю мовлення на підготовчих факультетах ВНЗ.

Використання профільних текстів, текстів з конкретної спеціальності під час навчання іноземних студентів не заперечувалося. Видається логічним простежити, які ж напрямки навчання студентів було враховано під час оформлення профілів навчання. У статті О.Д. Митрофанової знаходимо думку, згідно з якою профілі навчання, що вже зарекомендували себе (гуманітарний, науково-технічний, природничо-науковий, медичний, сільськогосподарський), достатні для визначення майбутньої спеціальності студентів на заняттях з російської мови, а більш вузька спеціалізація, викликана лексичною варіативністю (нерідко за рахунок вузькоспеціальних термінів і номенклатурних найменувань) є скоріше турботою викладачів спеціальних дисциплін, ніж викладачів мови [12: 109-110].

Таким чином, саме тут ми підходимо до питань, на які вчені-методисти та викладачі-практики на сучасному етапі не дають однозначних відповідей. Зокрема, це питання щодо термінів початку навчання наукового стилю та щодо кількості профілів (напрямів) навчання, з чим тісно пов'язана методична проблема добору лексико-граматичного матеріалу, характеру текстового матеріалу. Потребує на увагу також детальне розроблення проблем міжпредметної координації, якої, на жаль, сьогодні дотримуються далеко не на всіх підготовчих факультетах ВНЗ з різних об'єктивних і суб'єктивних причин.

Сутність проблеми ранішого або пізнішого введення наукового стилю до навчального процесу полягає в тому, що з самого початку функціонування підготовчих факультетів для іноземних громадян і до середини 90-х років ХХ століття вивчення мови спеціальності, а потім спілкування в навчально-професійній та навчально-науковій сферах починалося з 4-го тижня від початку вивчення російської мови, тобто ще до введення в навчальний процес загальноосвітніх дисциплін.

Однак на сьогоднішній день існує й інший погляд. Його прихильники наполягають на тому, що починати навчання спілкування в навчально-науковій сфері на 4-ому тижні, тобто в період вивчення елементарного курсу російської мови, недоцільно [6:71]. Прихильники цього погляду вважають, що на 4-му тижні навчання викладачі російської мови є своєрідними репетиторами, тому що вони першими вводять не тільки лексико-граматичний матеріал, а й понятійно-термінологічний апарат спеціальних навчальних дисциплін; з їхнього погляду, увесь

граматичний матеріал вводиться на лексичному рівні, оскільки на заняттях з базового курсу російської мови цей граматичний матеріал ще не вивчався, що призводить до неусвідомленого заучування студентами нового лексико-граматичного матеріалу, поза зв'язком цього матеріалу з граматичною системою російської мови. Несприятливим наслідком такої організації навчального процесу, на думку цих методистів, стає неможливість сформувати навички використання граматичних явищ; одне і те саме граматичне явище, досліджуване на матеріалі різних загальноосвітніх дисциплін, сприймається студентами як щось нове, тобто повністю є відсутнім перенесення досвіду [6: 72].

На нашу думку, щоб уникнути подібного заучування студентами окремих граматичних явищ без усвідомлення того чи іншого мовного явища, під час вивчення вступно-предметного курсу головна увага має приділятися роботі з лексикою. З метою зняття відомої проблеми “двох труднощів” введення лексики повинно здійснюватися на базі вже відомих студентам з граматичного курсу російської мови конструкцій. Синтаксичні та граматичні конструкції треба вводити відповідно до змісту базового курсу російської мови [1]. Під час такої презентації граматичного матеріалу є можливим уникнути тих труднощів, що висувують супротивники раннього введення мови спеціальності на заняттях з російської мови, мотивуючи свій погляд тим, що викладач російської мови повинен подати понятійний апарат математики та хімії, а новий граматичний матеріал, який ще не вивчався в основному курсі російської мови (наприклад, ступені порівняння прикметників, а також синтаксична конструкція зі значенням порівняння (*більше, ніж ...*), закінчення числівників у давальному відмінку (*двом, п'яти, двадцяти трьом* тощо), студенти повинні запам'ятати (точніше, вивчити напам'ять) [6: 72].

Таким чином, на наш погляд, можна досягнути зазначеної мети – студенти отримають певний лексико-граматичний мінімум, необхідний їм для успішної роботи на перших заняттях з профільних дисциплін, що сприятиме зняттю деяких труднощів, що виникають під час введення предметів [1].

Сутність другої проблеми полягає в тому, що за останні роки змінився перелік напрямків навчання, за якими іноземні громадяни хочуть здобувати вищу освіту в Україні. Зокрема, збільшилася

кількість іноземних студентів, які бажають отримати освіту за гуманітарними, соціальними і творчими спеціальностями: образотворче мистецтво, дизайн; театральне мистецтво, кіно-, телемистецтво; хореографія, музичне мистецтво; філологія, журналістика; психологія; міжнародні відносини, право, історія; соціологія [2].

За сучасних умов ці студенти абсолютно різних напрямків підготовки навчаються за навчальним планом “гуманітарного профілю”. Ми проаналізували лексику, запропоновану для вивчення студентами так званого гуманітарного профілю підготовчих факультетів ВНЗ [15: 121-128]. Крім загальнонаукових термінів, які, дійсно є необхідними студентам різних спеціальностей у межах гуманітарного профілю навчання, в цей мінімум включено багато лексем (приблизно 2/3, або близько 65%), що не входять до сфери активного вживання їх іноземцями на початковому етапі навчання: наприклад, *авторитарний, адміністративний, арбітраж, беззаконня, безробіття, верховенство, васал, гніт, дієздатність, ієрархія, намісник, моральність, відповідач, сеньйор, стабілізатор, тюремник, ценз, чиновник, юстиція* та багато інших. Безперечно, студенти надалі вивчатимуть у ВНЗ загальнотеоретичні дисципліни, і зазначена лексика їм буде необхідною. Більш того, на такому лексико-граматичному матеріалі є зручним проводити заняття з розвитку мовлення студентів. Але, з іншого боку, студенти в будь-якому випадку не зможуть на підготовчому факультеті опанувати подібну терміносистему суспільно-політичної лексики в повному обсязі.

Крім того, під час подібної організації навчального процесу порушуються важливі методичні принципи – зокрема, принципи спадкоємності й міжпредметної координації в навчанні:

1) немає зв'язку між лексикою, що вивчається на заняттях з наукового стилю і на заняттях зі спеціальних (профільних) дисциплін на підготовчому факультеті (горизонтальний зріз);

2) після закінчення підготовчого факультету студенти виявляються не готовими до занять зі спеціальних дисциплін на першому курсі ВНЗ (вертикальний зріз).

Висновки. “Турботи” (висловлюючись словами О.Д. Митрофанової) викладачів спеціальних дисциплін і русистів, на наш погляд, повинні

збігатися. У зв'язку з цим окреслені вище проблеми та деякі інші, що пов'язані з ними, потребують подальшого детального аналізу та розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варава С.В. Навчання мови спеціальності в умовах підготовчих факультетів для іноземних громадян: структура та зміст / С.В. Варава, В.І. Груцяк // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : зб. наук. пр. – Х., 2009. – Вип. 15. – С. 24-33.
2. Варава С.В. Груцяк В.И. О необходимости создания государственного стандарта на довузовскую подготовку иностранцев по гуманитарным и творческим специальностям / С.В. Варава, В.И. Груцяк // Русский язык, литература, культура в школе и вузе. – К., 2011. – № 5. – С. 52-55.
3. Вишнякова Т.А. Обучение русскому языку студентов-нефилологов / Т.А. Вишнякова. – М. : Рус. яз., 1980. – 152 с.
4. Вишнякова Т.А. Основы методики преподавания русского языка студентам-нефилологам / Т.А. Вишнякова. – М. : Рус. яз., 1982. – 126 с.
5. Клобукова Л.П. Обучение языку специальности / Л.П. Клобукова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 80 с.
6. Кутузова Г.И. Проблемы подготовки иностранных студентов к обучению в российских вузах на занятиях по русскому языку / Г.И. Кутузова // Мир русского слова. – № 4. – 2004. – С. 68-74.
7. Кутузова Г.И. Междисциплинарные связи в обучении иностранных студентов / Г.И. Кутузова. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2008. – 378 с.
8. Лариохина Н.М. Обучение грамматике научной речи и виды упражнений / Н.М. Лариохина. – М. : Рус. яз., 1989. – 160 с.
9. Методические рекомендации для преподавателей общеобразовательных дисциплин, слушателей ФПК по единому языковому режиму на подготовительном факультете для иностранных студентов / Капитонова Г.И., Кутузова Г.И., Плоткина Г.А. [и др.]. – Иркутск, 1986. – 11 с.
10. Методические рекомендации по обучению иностранных студентов общеобразовательным дисциплинам на русском языке : (этап предвузовской подготовки) / Г.И. Капитонова, Г.И. Кутузова, В.В. Стародуб. – СПб. : СПбГТУ, 1996. – 26 с.
11. Метс Н.А. Особенности синтаксиса научного стиля речи и проблемы обучения иностранных учащихся / Н.А. Метс. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 54 с.
12. Митрофанова О.Д. Взаимодействие языковой и предметной компетенции в процессе обучения студентов-нефилологов / О.Д. Митрофанова // Современный учебник русского языка для иностранцев: Теоретические

- проблемы и прикладные аспекты. – М. : МГУ им. М.В. Ломоносова, 2002. – С. 109-110.
13. Митрофанова О.Д. Научный стиль речи: проблемы обучения / О.Д. Митрофанова. – М. : Рус. яз., 1985. – 128 с.
14. Мотина Е. И. Язык и специальность: лингвометодические основы обучения русскому языку студентов-нефилологов. – М. : Рус. яз., 1988 . – 176 с.
15. Образовательная программа по русскому языку как иностранному : Предвузовское обучение. Элементарный уровень. Базовый уровень. Первый сертификационный уровень. – М. : Изд-во РУДН, 2001. – 137 с.

В

В

В

В